

O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA MINNATDORCHILIK NUTQIY AKTLARINI O'RGANISHGA BO'LGAN YONDASHUVLAR

G'iyosiddinova Gulhayoxon Muzaffar qizi

Qo'qon davlat universiteti doktoranti

Gulhayonurijahon@gmail.com Tel: +998903652672

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15661278>

ARTICLE INFO

Received: 01st June 2025

Accepted: 05th June 2025

Published: 13th June 2025

KEYWORDS

*O'zbek, ingliz tili, madaniyat
etiket minnatdorchilik, xalqaro,
lingvopoetik,
lingvokulturologik, ijtimoiy,
milliy.*

ABSTRACT

Ushbu maqola tilshunoslik sohasida minnatdorchilik ifodasidagi nutqiy etiketaning murakkab xususiyatlari hamda turli madaniyatlar orasidagi farqlarni anglashga xizmat qiladi. Shuningdek, bu orqali til o'rganish va kommunikatsiya jarayonlarida o'zaro hurmat va muvofiqlikni ta'minlash imkoniyatlari kengayadi.

Hozirgi global sharoitda insonlar o'rtasida munosabatlar o'rnatish va aloqalarni mustahkamlashda til muhim vosita hisoblanadi. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev o'zbek tilini nafaqat davlat tili, balki milliy madaniyat, qadriyatlar va an'analar asoschisi sifatida ko'radi. U o'zbek tilining xalqni birlashtiruvchi va milliy o'zlikni mustahkamlovchi kuch ekanligini alohida ta'kidlaydi. Davlat rahbarining fikricha, o'zbek tilining rivojlanishi va erkin ifodalanishi millatning kelajagini belgilaydi. Jumladan, u shunday deydi: "O'zbek tilining davlat tili sifatida yanada rivojlanishiga imkon yaratish bizning barchamizning majburiyatimizdir. Har bir o'zbek o'z tilini yaxshi bilishi, uni faol qo'llashi, yoshlarni o'zbek tilida o'qitishi milliy farovonligimizning kafolatidir. Shu sababli, tilni rivojlantirish uchun barcha zarur choralarni ko'ramiz." [1] Bu so'zlarning dolzarbligini yaxshi tushunishimiz mumkin. Nutqiy etiket va uning lingvistik xususiyatlari, shuningdek, milliy madaniyatlar o'rtasidagi farqlar zamonaviy lingvistika, madaniyatshunoslik va kommunikatsiya nazariyalarining asosiy tadqiqot ob'ektlaridan biriga aylangan.

Avvalo, mazkur tushuncha va uning tahliliy yondoshuvini puxta anglash muhimdir. Minnatdorchilik — bu faqatgina ijtimoiy va etnik guruhlar o'rtasidagi o'zaro hurmat va ehtirom namoyonining shakli emas, balki nutqiy harakatning madaniy, lingvistik va psixologik komponentlarini ham o'z ichiga oluvchi kompleks fenomen sanaladi. Ingliz va o'zbek tillarida minnatdorchilik ifodalari lingvopoetik va lingvokulturologik nuqtai nazardan tahlil qilinib, ularning strukturaviy va mazmuniy xususiyatlari bilan bir qatorda ijtimoiy va madaniy kontekstda shakllanish jarayonlari ham yoritiladi.

Ushbu maqolada minnatdorchilik nutqiy etiketining o'ziga xos xususiyatlari, uning lingvopoetik va lingvokulturologik jihatlarini batafsil tahlil qilinadi. Minnatdorchilik ehtiyotkorlik bilan shakllangan nutqiy harakat bo'lib, u ijtimoiy munosabatlarni mustahkamlash, hurmat va o'zaro aloqalarni rivojlantirishda katta ahamiyat kasb etadi. Ingliz va o'zbek tillaridagi minnatdorchilik ifodalari umumiy kommunikativ funksiyani bajarishga qaramay, har bir til o'zining madaniy va etnik xususiyatlariga muvofiq, mazkur nutqiy aktning ifodalashda o'ziga xos uslublarga ega. Lingvopoetik xususiyatlar til va badiiyat o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni o'rganadi. [2] Minnatdorchilik ifodalarida namoyon bo'ladigan

lingvopoetik elementlar — soʻzlarning tovushi, ritmi va estetik funksiyasi har bir til va madaniyat kontekstida farq qiladi. Misol uchun, ingliz tilidagi “Thank you” iborasi qisqalik va oddiylik xususiyatiga ega boʻlsa, oʻzbek tilidagi “Rahmat” soʻzi mazmun va tovush jihatidan oʻziga xoslikka ega boʻlib, u oʻzbek xalqining iliq va samimiy hissiyotlarini aks ettiradi. Ingliz tilidagi minnatdorchilik ifodalari asosan toʻgʻri va aniq boʻlib, “Thanks”, “Thank you very much” yoki “I appreciate it” kabi shakllarda ifodalanadi. Boshqa tomondan, oʻzbek tilida minnatdorchilik koʻpincha yanada kengroq kontekstda, taʼriflovchi va “iltimos” kabi soʻzlar yordamida ifodalanadi. Misol uchun, “Rahmat” bilan birga “niyatimga yetdim”, “shukur”, “Xudo shukur” kabi iboralar ham keng qoʻllaniladi.

Lingvokulturologik tahlil til va madaniyat oʻrtasidagi oʻzaro bogʻliqlikni chuqur yoritib beradi. Minnatdorchilik etiketining madaniy komponentlari tilning oʻzgarishlari va ijtimoiy kodlarning ifodasida yaqqol namoyon boʻladi. Ingliz va oʻzbek tillaridagi minnatdorchilik ifodalari oʻzining madaniy anʼanalari hamda urf-odatlariga asoslangan holda shakllangan boʻlib, ular orasidagi tafovutlar mazkur tillarning madaniy kontekstlari bilan chambarchas bogʻliqdir. Ingliz tilida minnatdorchilik koʻpincha rasmiy, aniq va qisqa shaklda ifodalansa, oʻzbek tilida bu nutqiy akt yanada samimiylik, chuqur hurmat va jamoaviylik tamoyillarini mujassamlashtiradi. Ingliz madaniyatida “Thank you” yoki “You’re welcome” kabi ifodalar koʻproq pragmatik va kommunikatsion soddalashtirishga qaratilgan boʻlib, ular ijtimoiy munosabatlardagi bevosita va qisqa muloqotni aks ettiradi. Shu bilan birga, oʻzbek madaniyatida minnatdorchilik ifodalari koʻpincha yanada hissiy va samimiy tus oladi. Masalan, “Yordamingizni hech qachon unutmayman”, “Sizni juda yaxshi koʻraman”, “Sizning xizmatlaringiz uchun minnatdorman” kabi iboralar oʻzaro mehr-oqibat va ijtimoiy birdamlikni yanada mustahkamlaydi.[3]

Minnatdorchilik etiketi ijtimoiy va axloqiy vazifalarni bajaradi; u ijtimoiy aloqalarni mustahkamlash, bir-biriga hurmat va ehtirom koʻrsatish jarayonlarida muhim oʻrin tutadi. Oʻzbek va ingliz tillaridagi minnatdorchilik ifodalari mazkur tillarning ijtimoiy meʼyorlari va madaniy qadriyatlariga moslashgan. Oʻzbek tilida minnatdorchilik koʻproq ijtimoiy qatlamlar, jamiyatdagi oʻzaro hurmat va yordamga tayangan boʻlsa, ingliz tilida u ijtimoiy qoidalar va pragmatik ehtiyojlarni aks ettiradi. Natijada, ingliz tilidagi minnatdorchilik ifodalari qisqa, aniq va funksional shaklda namoyon boʻladi.

Oʻzbek va ingliz tillarida minnatdorchilik nutqiy etiketi lingvopoetik va lingvokulturologik jihatdan tahlil qilinsa, har bir til va madaniyatda mazkur nutqiy aktning oʻziga xos xususiyatlari namoyon boʻladi. Oʻzbek tilida minnatdorchilik koʻproq chuqur samimiyat va jamoaviylikni ifodalayotgan boʻlsa, ingliz tilida u aniq, pragmatik va ijtimoiy vaziyatga mos tarzda ifodalanadi. Lingvistik va madaniy tafovutlar minnatdorchilik etiketi lingvistik xususiyatlarini shakllantirib, ikki til hamda madaniyatda nutqiy aloqalar va ijtimoiy munosabatlarni chuqur anglashga xizmat qiladi. Minnatdorchilik nutqiy harakatining strukturasi va semantik qatlamlari oʻziga xos xususiyatlarga ega. Ingliz tilida minnatdorchilik ifodalari koʻpincha qisqa va aniq tuzilishga ega boʻlsa, oʻzbek tilida ular koʻproq murakkab, koʻp qatlamli va koʻpincha kontekstga bogʻliq boʻladi. Shuningdek, ingliz tilidagi minnatdorchilik shakllari ijtimoiy mavqe va vaziyatga qarab oʻzgarishlarga uchraydi.[4]

Lingvokulturologik jihatdan qaralganda, ingliz va oʻzbek tillaridagi minnatdorchilik ifodalari har bir millatning madaniy qadriyatlari, urf-odatlari va ijtimoiy normalariga muvofiq ravishda shakllanadi. Ingliz madaniyatida shaxsiy erkinlik va individualizmning yuqori baholanishi natijasida minnatdorchilik koʻpincha oʻz-oʻzini tasdiqlash va samaradorlikka qaratilgan, qisqa va aniq ifoda shaklida boʻladi. Shu bilan birga, oʻzbek madaniyatida oilaviy qadriyatlar, jamoaviylik va oʻzaro hurmatning katta oʻrni borligi sababli, minnatdorchilik ifodalari koʻproq hissiy, samimiy va muloyim ohangda ifodalanadi. Misol uchun, oʻzbek tilida “Sizning yordamingizni unutmayman”, “Rahmat, siz meni juda xursand qildingiz” yoki “Sizni

baxtli qilishni istayman” kabi ifodalar ijtimoiy bog‘liqlik va hissiy yondashuvni yaqqol ko‘rsatadi Minnatdorchilik nutqiy etiketining kommunikativ xususiyatlari til va madaniyat o‘rtasidagi o‘zaro ta’sirni aks ettiradi. O‘zbek va ingliz tillaridagi minnatdorchilik ifodalari ijtimoiy tarmoqlar va muloqot maydonlaridagi tenglik va uyg‘unlikni ta’minlashga xizmat qiladi. Ingliz tilida minnatdorchilik ifodalari ko‘pincha sodda va samarali tarzda ifodalanib, unga javoban ko‘rsatiladigan “You’re welcome” kabi iboralar ijtimoiy munosabatlarni soddalashtirishga va to‘g‘ri muloqotning asosi bo‘lishga xizmat qiladi. O‘zbek tilida esa minnatdorchilik yanada samimiylilik, izzat-ikrom va hurmatni o‘zida aks ettiradi. O‘zbek tilida minnatdorchilikni ifodalashda odatda kengroq, mehr-muhabbat va jamoaviylikni ta’kidlaydigan iboralar qo‘llaniladi. Masalan, “Sizni yaxshi ko‘raman va har doim yordam bera olaman”, “Sizni qadrlayman, minnatdorchilik bildirishni xohlayman” yoki “Sizga rahmat, yordam berganingiz uchun, kelajakda sizga yordam bera olishni istayman” kabi ifodalar rasmiylikdan ko‘ra, ehtiyotkorlik va samimiylatni ifodalaydi.

O‘zbek va ingliz tillaridagi minnatdorchilik nutqiy etiketining lingvopoetik va lingvokulturologik tadqiqi til va madaniyat o‘rtasidagi farqlarni, ularning ijtimoiy vazifalarini va kommunikativ imkoniyatlarini yaqqol ochib beradi. Ingliz tilidagi minnatdorchilik ifodalari ko‘proq pragmatik va rasmiy bo‘lishga qaramay, o‘zbek tilidagi minnatdorchilik yanada hissiy, samimiy va madaniy kodlarga boydir. Lingvopoetik jihatlar so‘zlarning tovushi va ritmi orqali minnatdorchilikni ifodalashdagi estetik xususiyatlarni tashkil etsa, lingvokulturologik komponentlar esa har bir millatning madaniy qadriyatlari, urf-odatlari hamda ijtimoiy normativ kodlarini aks ettiradi.[5]

Mazkur maqola tilshunoslik va madaniyatshunoslik sohalarida minnatdorchilik nutqiy etiketining murakkab tabiati hamda madaniyatlararo tafovutlarni chuqur tushunishga xizmat qiladi. Bu o‘z navbatida til o‘rganish va kommunikatsiya jarayonlarida o‘zaro hurmat va madaniy muvofiqlikni ta’minlash imkoniyatlarini kengaytirishga ko‘maklashadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Sh, Mirziyoyevning 2020-yil Milliy an‘analar va til haqidagi nutqidan parcha.
2. A.Rustamov "So‘z xususida so‘z" 2021 Toshent, 300 bet
3. X.B. Samigova. English and Uzbek Dictionary of Speech Formulas" (Ingliz va o‘zbek tillarida nutqiy formulalar lug‘ati) Toshkent, 2016 yil. 150 bet.
4. Brown va Levinsonning "Politeness: Some Universals in Language Usage" kitobi. 1987 yil Cambridge shahri 250 bet
5. Gulchiroy Odilova. O‘zbek va Ingliz Nutqiy Etiketlarining Qiyosiy Tadqiqi. Toshkent 2024 yil. 15 bet.
6. Sohiba Ataniyazova: "National-Cultural Specifics of Speech Etiquette in English and Uzbek" maqolasidan iqtiboslar.

Elektron manbalar:

7. Tadqiqot.uz
8. Resourceget.net
9. Wikipedia.com